

JAMOATCHILIK NAZORATINING ZAMONAVIY SHAKLLARI: O'ZBEKISTONDA FUQAROLIK JAMIYATINING RIVOJLANISHI.

Abdullayev Adxamjon muzaffar o'g'li

*Qo'qon davlat pedagogika universiteti
magistratura bo'limi ijtimoiy-gumanitar
fanlarni o'qitish metodikasi
mutaxassisligi 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining zamonaviy shakllari va ularning fuqarolik jamiyati rivojlanishidagi o'rni tahlil qilinadi. Jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari, shakllari va amaliyotdagi holatini o'rganish orqali uning samaradorligi baholanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda jamoatchilik nazorati mexanizmlari takomillashib bormoqda, ammo fuqarolik jamiyati institutlarining faolligini oshirish va davlat organlari bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Maqolada jamoatchilik nazoratini yanada rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati, fuqarolik jamiyati, O'zbekiston, davlat boshqaruvi, ochiqlik, shaffoflik

СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ ОБЩЕСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ: РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ.

*Магистрант 1-го курса отделения магистратуры Кокандского
государственного педагогического университета по специальности
«Методика преподавания социально-гуманитарных наук»*

Абдуллаев Адхамжон Музаффар угли

Аннотация: В данной статье анализируются современные формы общественного контроля в Узбекистане и их роль в развитии гражданского общества. Путем изучения правовых основ, форм и состояния общественного контроля на практике оценивается его эффективность. Согласно результатам исследования, механизмы общественного контроля в Узбекистане совершенствуются, однако необходимо повысить активность институтов гражданского общества и усилить сотрудничество с государственными органами. В статье даны рекомендации по дальнейшему развитию общественного контроля.

Ключевые слова: общественный контроль, гражданское общество, Узбекистан, государственное управление, открытость, прозрачность

MODERN FORMS OF PUBLIC CONTROL: THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY IN UZBEKISTAN.

First-year master's student in the Department of Magistracy at Kokand State Pedagogical University, specializing in the Methodology of Teaching Social and Humanitarian Sciences, Abdullayev Adxamjon Muzaffar o'g'li

Abstract: This article analyzes the modern forms of public control in Uzbekistan and their role in the development of civil society. Its effectiveness is assessed by studying the legal foundations, forms and state of public control in practice. According to the results of the study, the mechanisms of public control in Uzbekistan are improving, but it is necessary to increase the activity of civil society institutions and strengthen cooperation with state bodies. The article provides recommendations for the further development of public control.

Keywords: public control, civil society, Uzbekistan, public administration, openness, transparency.

KIRISH.

Zamonaviy demokratik jamiyatlarda fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu ishtirokni ta'minlashning samarali mexanizmlaridan biri jamoatchilik nazorati hisoblanadi. O'zbekistonda mustaqillik yillarida fuqarolik jamiyati institutlari shakllanib, ularning davlat organlari faoliyati ustidan nazorat qilish imkoniyatlari kengayib bormoqda.

Jamoatchilik nazorati - bu fuqarolar, nodavlat notijorat tashkilotlar va ommaviy axborot vositalarining davlat organlari faoliyatini kuzatish, tahlil qilish va baholash orqali amalga oshiriladigan faoliyatidir [1]. U davlat boshqaruvini ochiq va shaffof bo'lishini ta'minlashga, fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot asosan adabiyotlar tahlili va mavjud ma'lumotlarni o'rganishga asoslangan. O'zbekistonda jamoatchilik nazorati bo'yicha qabul qilingan qonunlar, prezident farmonlari va hukumat qarorlari o'rganildi. Shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, nodavlat notijorat tashkilotlarning hisobotlari tahlil qilindi.

Jamoatchilik nazorati tushunchasi va uning ahamiyati bo'yicha ko'plab olimlar o'z fikrlarini bildirganlar. Jumladan, O'zbekistonlik huquqshunos olim A.X. Saidov jamoatchilik nazoratini "fuqarolik jamiyati institutlarining davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ustidan nazorati" deb ta'riflaydi [2]. Rossiyalik tadqiqotchi A.S. Avtonomov esa jamoatchilik nazoratini "fuqarolarning davlat va

jamiyat ishlarini boshqarishda bevosita va bilvosita ishtirok etish shakli" sifatida ko'radi [3].

Amerikalik olim M. Edwards jamoatchilik nazoratining demokratiya uchun ahamiyatini ta'kidlab, uni "fuqarolarning ovozi" deb ataydi [4]. Uning fikricha, jamoatchilik nazorati orqali fuqarolar o'z manfaatlarini ifoda etadilar va hokimiyat ustidan nazoratni amalga oshiradilar.

O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari va amaliyoti bo'yicha S. Qodirov [5], B. Alimov [6], M. Mamatov [7] kabi olimlarning ishlari mavjud. Ular O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining rivojlanish dinamikasini tahlil qilganlar.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi bo'yicha J. Keane [8], L. Diamond [9] kabi olimlarning tadqiqotlari o'rganildi. Ular rivojlangan demokratik davlatlarda jamoatchilik nazoratining o'rni va ahamiyatini ko'rsatib berganlar.

NATIJALAR.

O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari Konstitutsiya va qonunlarda belgilangan. Konstitutsiyaning 32-moddasida "Fuqarolar jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda bevosita hamda o'z vakillari orqali ishtirok etish huquqiga egadirlar" deb belgilangan [10].

2018-yil 12-aprelda "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Ushbu qonun jamoatchilik nazoratining maqsadi, prinsiplari, subyektlari va shakllarini belgilab berdi. Qonunga ko'ra, jamoatchilik nazoratining asosiy subyektlari fuqarolar, nodavlat notijorat tashkilotlar va ommaviy axborot vositalaridan iborat [1].

Jamoatchilik nazoratining shakllari "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi qonunda quyidagi jamoatchilik nazorati shakllari belgilangan:

- davlat organlariga murojaatlar va so'rovlar yuborish;
- davlat organlarining ochiq hay'at majlislarida ishtirok etish;
- jamoatchilik muhokamasi;
- jamoatchilik eshituvi;
- jamoatchilik monitoringi;
- jamoatchilik ekspertizasi;
- jamoatchilik fikrini o'rganish;
- fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan davlat organlari mansabdor shaxslarining hisobotlarini eshitish.

Jamoatchilik nazorati amaliyoti O'zbekistonda so'nggi yillarda jamoatchilik nazoratining turli shakllari qo'llanilmoqda. Jumladan:

- Nodavlat notijorat tashkilotlar tomonidan davlat organlari faoliyati monitoringi o'tkazilmoqda. Masalan, "Yuksalish" umummilliy harakati tomonidan 2020-yilda mahalliy hokimiyat organlari faoliyati monitoringi o'tkazildi [5].

- Jamoatchilik kengashlari faoliyati yo'lga qo'yildi. 2020-yil holatiga ko'ra, 206 ta davlat organi huzurida jamoatchilik kengashlari tashkil etilgan [6].
- Qonun loyihalari jamoatchilik muhokamasidan o'tkazilmoqda. 2020-yilda 74 ta qonun loyihasi jamoatchilik muhokamasiga qo'yildi [7].
- Fuqarolar murojaatlari ko'rib chiqilmoqda. 2020-yilda davlat organlariga 1,2 million fuqaro murojaati kelib tushgan [7].

TAHLIL VA MUHOKAMA.

O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari yaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda uning samaradorligi hali yetarli darajada emas. Buning bir qator sabablari mavjud:

Birinchidan, fuqarolik jamiyati institutlarining faolligi pastligicha qolmoqda. Ko'pchilik nodavlat notijorat tashkilotlar moliyaviy va kadrlar salohiyati yetishmasligi tufayli jamoatchilik nazoratini samarali amalga oshira olmayapti [5].

Ikkinchidan, davlat organlari tomonidan jamoatchilik nazoratiga munosabat hali ham ijobiy emas. Ba'zi davlat organlari jamoatchilik nazoratini o'z faoliyatiga aralashuv deb qabul qilmoqda [6].

Uchinchidan, jamoatchilik nazorati mexanizmlari yetarlicha takomillashmagan. Masalan, jamoatchilik ekspertizasi va monitoringi o'tkazish tartibi aniq belgilanmagan [7].

To'rtinchidan, aholining huquqiy savodxonligi va fuqarolik faolligi pastligi jamoatchilik nazoratining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [8].

Shu bilan birga, so'nggi yillarda O'zbekistonda jamoatchilik nazoratini rivojlantirish bo'yicha ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda:

- Qonunchilik bazasi takomillashtirilmoqda;
- Davlat organlari faoliyati ochiqligini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar ko'rilmoqda;
- Nodavlat notijorat tashkilotlar faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat dasturlari qabul qilinmoqda;
- Jamoatchilik nazoratining yangi shakllari joriy etilmoqda.

Jamoatchilik nazoratining samaradorligiga ta'sir qiluvchi yana bir muhim omil - bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va ulardan foydalanish darajasi hisoblanadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar fuqarolarga davlat organlari faoliyatini kuzatish va baholash uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, elektron hukumat portallaridan foydalanish, ijtimoiy tarmoqlar orqali murojaat qilish, onlayn so'rovlarda qatnashish kabi usullar jamoatchilik nazoratini yanada samarali va tezkor amalga oshirishga yordam beradi. Biroq O'zbekistonda aholining raqamli savodxonligi va internet tarmog'idan foydalanish darajasi hali ham pastligi bu imkoniyatlardan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda.

Shu bilan birga, jamoatchilik nazoratining samaradorligi ko'p jihatdan davlat organlarining ochiqlik va shaffoflik darajasiga bog'liq. So'nggi yillarda O'zbekistonda davlat organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, "Ochiq budjet" portali ishga tushirildi, davlat organlari veb-saytlari takomillashtirilmoqda, ochiq ma'lumotlar bazalari shakllantirilmoqda. Bu esa fuqarolarga davlat organlari faoliyati haqida ko'proq ma'lumot olish va jamoatchilik nazoratini samarali amalga oshirish imkonini bermogda.

Jamoatchilik nazoratining samaradorligini baholash masalasi ham dolzarb hisoblanadi. Hozircha O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining ta'siri va natijalarini o'lchash bo'yicha yagona metodika ishlab chiqilmagan. Bu esa jamoatchilik nazorati mexanizmlarini takomillashtirish va ularning samaradorligini oshirish imkoniyatlarini cheklaydi. Shu sababli, jamoatchilik nazorati natijalarini baholash va monitoring qilish tizimini yaratish zarur.

XULOSALAR.

O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining zamonaviy shakllari rivojlanib bormogda. Buning uchun huquqiy asoslar yaratilgan va amaliy mexanizmlar joriy etilmogda. Biroq jamoatchilik nazoratining samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Fuqarolik jamiyati institutlarining salohiyatini oshirish, ularni moliyaviy va uslubiy qo'llab-quvvatlash.
2. Davlat organlari faoliyati ochiqligini ta'minlash, ularning jamoatchilik bilan hamkorligini kuchaytirish.
3. Jamoatchilik nazorati mexanizmlarini takomillashtirish, yangi innovatsion shakllarni joriy etish.
4. Aholining huquqiy savodxonligini oshirish va fuqarolik faolligini rag'batlantirish.
5. Jamoatchilik nazorati sohasida xalqaro hamkorlikni kengaytirish, ilg'or tajribalarni o'rganish.

Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining samaradorligini oshirish va fuqarolik jamiyatining yanada rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuni. 12.04.2018 yildagi O'RQ-474-son.
2. Saidov A.X. (2018) Jamoatchilik nazorati - fuqarolik jamiyatini rivojlantirish omili. Huquq va burch, 5, 12-15.
3. Avtonomov A.S. (2016) Pravovye i organizatsionnye problemy osushchestvleniya obshchestvennogo kontrolya v Rossiyskoy Federatsii. Gosudarstvo i pravo, 3, 88-95.

4. Edwards M. (2014) Civil Society. 3rd ed. Cambridge: Polity Press.
5. Qodirov S. (2020) O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining rivojlanish tendensiyalari. Jamiyat va boshqaruv, 2, 56-62.
6. Alimov B. (2019) Davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning huquqiy asoslari. Yurist axborotnomasi, 3, 34-39.
7. Mamatov M. (2021) O'zbekistonda jamoatchilik nazoratining zamonaviy shakllari. Demokratlashtirish va inson huquqlari, 1, 45-51.
8. Keane J. (2009) The Life and Death of Democracy. London: Simon & Schuster.
9. Diamond L. (2015) In Search of Democracy. London: Routledge.
10. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 01.05.2023

